

[Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός]

Μειονοτικές γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση [Γ4]

Όλγα Προφίλη* (2001)

Μέχρι πριν από ορισμένες δεκαετίες, οι ευρωπαίοι πολίτες αντιμετώπιζαν το ευρωπαϊκό γλωσσικό μωσαϊκό με αδιαφορία ή δυσπιστία. Σήμερα, όμως, όλοι μας λίγο πολύ γνωρίζουμε ότι σε κάθε χώρα της Ευρώπης, πέραν της επίσημης κρατικής γλώσσας, ομιλούνται και άλλες γλώσσες είτε από μετανάστες και τις οικογένειές τους είτε από αυτόχθονες πληθυσμούς που αποτελούν τις λεγόμενες γλωσσικές μειονοτικές ομάδες.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα μετανάστες από τη νότια Ευρώπη κατακλύζουν τις χώρες της βορειοδυτικής Ευρώπης, όπου προσφέρονται περισσότερες δυνατότητες εργασίας. Οι Έλληνες πηγαίνουν κυρίως στο Βέλγιο, τη Γερμανία αλλά και τη Σουηδία· οι Ιταλοί στη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ελβετία, το Λουξεμβούργο και τη Μεγάλη Βρετανία· οι Ισπανοί στη Γαλλία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο· οι Πορτογάλοι στην Ολλανδία, το Βέλγιο, τη Γαλλία και Λουξεμβούργο, όπου γίνονται και η μεγαλύτερη γλωσσική ομάδα μετά τους ίδιους τους λουξεμβουργιανούς. Και εάν το φαινόμενο των μεταναστευτικών ρευμάτων δεν μας ξενίζει -γιατί εξάλλου είναι κάτι που σήμερα το ζούμε και στη χώρα μας με τους κατοίκους των βαλκανικών χωρών και της Αφρικής που αναζητούν εργασία στην Ελλάδα-, λίγο γνωρίζουμε για τις αυτόχθονες γλωσσικές μειονοτικές ομάδες της Ευρώπης.

Έτσι σχεδόν επτά εκατομμύρια ευρωπαίοι πολίτες ομιλούν την καταλανική γλώσσα στην Ισπανία, τη Γαλλία και την Ιταλία (πληθυσμός καθόλου αμελητέος εάν σκεφτούμε ότι η Φινλανδία έχει τέσσερα εκατομμύρια κατοίκους και η Ισλανδία γύρω στις 450.000), περίπου 700.000 ομιλούν τη βασκική στην Ισπανία και τη Γαλλία, 500.000 την ουαλική στο Ηνωμένο Βασίλειο, 400.000 τη φριουλιανική στην Ιταλία, 200.000 τη βρετονική στη Γαλλία, 130.000 την αλβανική στην Ιταλία, 400.000 τη φριζική στις Κάτω Χώρες και ούτω καθεξής. Χωρίς να υπάρχει επίσημος κατάλογος των μειονοτικών γλωσσών, υπολογίζουμε ότι πάνω από εξήντα γλωσσικές ομάδες ομιλούν τις άλλες αυτές ευρωπαϊκές γλώσσες. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γλωσσικές ομάδες είναι περισσότερες από τις ίδιες τις γλώσσες και αυτό γιατί η ίδια γλώσσα (π.χ. η καταλανική ή η βασκική) ομιλείται από περισσότερες της μίας ομάδες.

Επιπλέον, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε γλωσσική ομάδα στην περιοχή όπου ομιλείται η γλώσσα της είναι διαφορετικά. Έτσι η κατάσταση των Βάσκων στη Γαλλία είναι διαφορετική από την κατάσταση των Βάσκων στην αυτόνομη περιφέρεια της Χώρας των Βάσκων (Ισπανία), ή ακόμη από την κατάσταση των Βάσκων στην περιφέρεια της Ναβάρρας (Ισπανία). Γερμανόφωνοι στο νότιο Τυρόλο (Ιταλία), γερμανόφωνοι στην Αλσατία (Γαλλία), γερμανόφωνοι στη Δανία και γερμανόφωνοι στο Βέλγιο χαιρούν διαφορετικών γλωσσικών δικαιωμάτων και αντιμετωπίζουν με τελείως διαφορετικό τρόπο τη μάχη για τη διαφύλαξη της γλωσσικής και πολιτιστικής τους ιδιαιτερότητας. Παρόλο που η γερμανική είναι μία από τις τρεις ισχυρότερες γλώσσες της Ευρώπης σήμερα, και επομένως δεν κινδυνεύει να χαθεί, οι τέσσερις αυτές γλωσσικές ομάδες είναι μειονοτικές στην περιφέρεια στην οποία ανήκουν.

Οι περισσότερες από τις μειονοτικές γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανήκουν στην κατηγορία των ασθενών γλωσσών. Η γερμανική αποτελεί εξαίρεση και οι γλωσσικές ομάδες που την μιλούν δεν μάχονται φυσικά για την αναγνώρισή της. Στην κατηγορία όμως αυτή των ασθενών γλωσσών θα πρέπει να επιχειρήσουμε μια επιπλέον κατανομή, δημιουργώντας διαφορετικούς βαθμούς ισχύος και κύρους. Οι γλωσσικές μειονοτικές ομάδες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μιλούν γλώσσες που είναι:

- α) επίσημες γλώσσες γειτονικού κράτους-μέλους (γερμανική στη Δανία· δανική στη Γερμανία· σουηδική στη Φινλανδία· φινλανδική στη Σουηδία· ιρλανδική στο Ηνωμένο Βασίλειο)
- β) επίσημες γλώσσες του κράτους-μέλους (ιρλανδική στην Ιρλανδία· λουξεμβουργιανή στο

Λουξεμβούργο). Οι δύο αυτές γλώσσες συγκαταλέγονται παραδόξως στις μειονοτικές γλώσσες, παρόλο που αναγνωρίζονται από το κράτος-μέλος και προστατεύονται από το γλωσσικό καθεστώς του. Και αυτό επειδή η δεύτερη (και τρίτη, στην περίπτωση του Λουξεμβούργου) επίσημη γλώσσα είναι ισχυρή (αγγλική στην Ιρλανδία· γαλλική και γερμανική στο Λουξεμβούργο)

- γ) επίσημες γλώσσες γειτονικού κράτους που δεν ανήκει ακόμη στην Ε.Ε. (σλοβενική στην Ιταλία και Αυστρία· τουρκική στην Ελλάδα· κροατική στην Αυστρία και Ιταλία· ουγγρική και τσεχική στην Αυστρία)
- δ) γλώσσες που ομιλούνται σε περισσότερα του ενός κράτη-μέλη, με επίσημη περιφερειακή (και όχι κρατική) αναγνώριση σε ένα μόνο από αυτά (καταλανική στην Ισπανία, Γαλλία και Ιταλία· βασκική στην Ισπανία και Γαλλία)
- ε) γλώσσες που ομιλούνται σε δύο γειτονικά κράτη μέλη αλλά δεν αναγνωρίζονται και, επομένως, δεν προστατεύονται με ειδικούς νόμους σε κανένα από αυτά (οξιτανική στη Γαλλία, Ισπανία και Ιταλία· αλβανική στην Ιταλία και Ελλάδα)
- στ) και, τέλος, γλώσσες που ομιλούνται σε ένα μόνο κράτος-μέλος και για τις οποίες άλλοτε υπάρχει γλωσσική πολιτική (γαλικιανή στην Ισπανία· σορβική στη Γερμανία· ουαλική στο Ηνωμένο Βασίλειο) και άλλοτε όχι (βρετονική και κορσική στη Γαλλία· αρομουνική και πομακική στην Ελλάδα· ελληνικά ιδιώματα της νότιας Ιταλίας).

Το μέλλον των γλωσσών αυτών είναι δύσκολο να προβλεφθεί, αφού η χρήση τους διαφέρει πολύ από ομάδα σε ομάδα. Σίγουρα όμως δεν απειλούνται οι γλώσσες που είναι επίσημες σε γειτονικά κράτη, εκτός εάν απειληθεί η ίδια η γλωσσική ομάδα. Στην περίπτωση των γλωσσών αυτών ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης είναι σημαντικός. Οι γλωσσικές μειονότητες σε παραμεθόριες περιοχές παρακολουθούν τηλεόραση και ακούν ραδιόφωνο στη γλώσσα της γειτονικής χώρας. Αντίθετα, οι γλωσσικές ομάδες με μη κρατική γλώσσα υφίστανται πολύ σοβαρές πιέσεις και απαιτείται για τη διάσωση και την προώθησή τους συνεπής και συστηματική γλωσσική πολιτική.

Γλωσσική πολιτική στη συγκεκριμένη περίπτωση σημαίνει πολύ απλά δημιουργία ειδικού γλωσσικού καθεστώτος για τη διαφύλαξη των μειονοτικών γλωσσών (βλ. 3.4, 3.5) και, επομένως, θεσμοθέτηση και νομιμοποίηση της χρήσης τους. Η θεσμοθέτηση αναφέρεται στον βαθμό στον οποίο η χρήση της γλώσσας ακολουθεί τα αναμενόμενα μοντέλα συμπεριφοράς μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια, με τρόπο ώστε να θεωρείται αυτονόητη. Η νομιμοποίηση έχει αμεσότερη σχέση με τους επίσημους παράγοντες χάραξης γλωσσικής πολιτικής.

Με άλλα λόγια, όταν οι ηλικιωμένοι ελληνόφωνοι της νότιας Ιταλίας στις αρχές της δεκαετίας του '80 απέφευγαν να μιλάνε τη γλώσσα τους στα εγγόνια τους, γιατί τη θεωρούσαν ανασταλτική για την πρόδοό τους, έλειπε από τη γλωσσική τους ομάδα η αναγκαία θεσμοθέτηση που θα μπορούσε να καταστήσει αυτονόητη τη χρήση της γλώσσας στο εσωτερικό της οικογένειας.

Από την άλλη μεριά η έλλειψη νομικού καθεστώτος, είναι για μερικούς (Williams 1987) προτιμότερη από το καθεστώς που προσδίδεται στη γλώσσα νομιμοποιώντας τη ως μειονοτική. Η ουαλική γλώσσα ομιλείται από περίπου 500.000 Ουαλούς. Το βρετανικό κράτος το 1993 δημιούργησε το Συμβούλιο για την Ουαλική Γλώσσα (Welsh Language Board), σώμα άσκησης γλωσσικής πολιτικής στην Ουαλία, που φέρει την ευθύνη για την εφαρμογή του Νόμου για την Ουαλική Γλώσσα ο οποίος ψηφίστηκε το 1993. Πολλοί όμως Ουαλοί πιστεύουν ότι ο νόμος αυτός, ο οποίος προσδίδει στην ουαλική την ιδιότητα της μειονοτικής γλώσσας, περιορίζει τη χρήση της αντί να την εξαπλώνει θεωρώντας την αυτονόητη -πράγμα που επιτυγχάνεται κυρίως όταν η χρήση της ουαλικής καταστεί αυτονόητη σε όλες τις καταστάσεις επικοινωνίας στο εσωτερικό της ουαλικής γλωσσικής ομάδας.

Στην έκθεση *Ευρωμωσαϊκό* που δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1996, εξετάζονται οι διαφορές κοινωνικές και θεσμικές παράμετροι βάσει των οποίων παράγεται και αναπαράγεται μια γλωσσική μειονοτική ομάδα. Σημαντικό ρόλο για την παραγωγή και αναπαραγωγή μιας μειονοτικής γλώσσας παίζουν η οικογένεια, η εκπαίδευση και η ίδια η γλωσσική κοινότητα

Για να διατηρηθεί η μειονοτική γλώσσα θα πρέπει λοιπόν να ενισχυθεί το γλωσσικό αίσθημα στην οικογένεια και στην ίδια την κοινότητα, να αναπτυχθεί σωστά η *πολιτιστική της αναπαραγωγή*, να ενισχυθεί η εκπαίδευση και το *κύρος* της, να προβληθεί η *αξία* της και να προωθηθεί η χρήση της από τα *μέσα ενημέρωσης*. υψηλοί στόχοι μιας συνεπούς γλωσσικής πολιτικής για τη διαφύλαξη των μειονοτικών γλωσσών που αποτελούν μέρος του πολιτιστικού μας πλούτου. Η ευθύνη όμως για την άσκηση γλωσσικής πολιτικής βρίσκεται συνήθως στον κεντρικό κρατικό μηχανισμό, εκτός εάν το κράτος έχει ήδη αναγνωρίσει, εν μέρει ή πλήρως, τα γλωσσικά δικαιώματα μερών των πολιτών του και, έτσι, έχει παραχωρήσει στη γλωσσική ομάδα τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων και επιλογής μέτρων για τη διαφύλαξη της μειονοτικής γλώσσας.

* Η συγγραφέας εργάζεται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το κείμενο αυτό εκφράζει τις προσωπικές της απόψεις και δεν αποτελεί επίσημη τοποθέτηση της Επιτροπής αυτής.